

Kerekes Pál¹ – Kiszl Péter²¹ címzetes egyetemi docens, PhD, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet² intézetigazgató, habilitált egyetemi docens, PhD, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet

Az elektronikus könyvről – oktatáson innen és túl

A korszerű oktatás feltétele a digitális tartalmak aktív tantervi bevonása minden korosztály számára. Tanulmányunk elméleti és saját tapasztalatokon (is) nyugvó gyakorlati összefoglalást kíván adni az elektronikus könyv mint tudásközvetítő eszköz még kiforratlan világáról, így foglalkozunk a terminológia meghatározásával, az új médiummal kapcsolatos olvasási szokások és használati tendenciák elemzésével, a tartalmakat biztosító szolgáltatók rendszerezésével és további aktuális kérdések fejtegetésével. Célunk annak érzékeltetése, hogy a nyomtatott és az elektronikus könyv szembeállítása zsákutca, egy ilyen mesterséges ellentétpár alapján nem követhető nyomon a könyv változása a 21. században.

A Csongor és Tünde híres hármas út-jelenetében a kalmár így szól:

„Itt van zsebemben a tündérvilág,
Itt láthatod meg, jersze, légy bűvár.
(Visszakiállt, zsebére ütve.)
Itt a tündérhon, itt van, nézd, viszem.”

Vörösmarty Mihály örökérvényű versdrámájában a zsebet mutogató pénzember emlékezetes figura. Mára úgy alakult, hogy a gazdagságával kérkedő kalmár mellett a következő darabbéli utazó, a tudós is csapkodhatja a zsebet, ő is viszi magával a teljes tündérhont: feltéve, ha rendelkezik egy elektronikus könyvvel. Ilyen gépre – konfigurációtól és művektől függően – nagyságrendileg ezer kötet fér el, és válik gombnyomásra olvashatóvá. Ez szellemi tündérhon, a keresett üdök, és nem jelképes, mint a pénzember zsebet fitogtató gesztusa. A ruha belső rekeszében rejlő műszerekből valóban elérhetőek a könyvek számai. Jól olvashatóan, betű-függőknek is élvezhetően. „Jersze, légy bűvár”: ez a felhívás egészen konkrétá vált az e-bookkal közelebbi ismeretséget kötő olvasók számára.

Az elektronikus könyv – nem értve bele a fogalomba a webes szöveg-tartományokat, mint például blog, fórum, intézményi honlap, személyi site – kulturális médiummá, a művelődés, a tudáselsajátítás, a szövegre épített szakmai és hobbi időtöltés keret-technikájává fejlődött. A digitális irodalom a kezdeti extrémizmusból igényes élménygyűjtő és élményszállító instrumentummá finomodott.

Az elektronikus abécé felszívta az e-könyv eszközrendszerébe a betűtől távol eső információhordozókat is. A tartalom kibővült videóval, hangbetétekkel, animációkkal, mozgó grafikonokkal, dinamikus ábrákkal. A szótárak, a szöveganyaghoz kapcsolódó

kézikönyvek egy kattintásra elérhetőek. Ha pusztán a megsokszorozódott lehetőségeket tekintjük, és nem vesszük figyelembe az érzelmi-tradicionális kötődéseket, provokatívan túlozva előrebocsáthatjuk: eljöhet az idő, mikor az e-book világból úgy tekintünk vissza a nyomtatott könyv évszázadokat felölelő periódusára, mint az olvasás naiv középkorára.

Az e-book készítés sajátos mechanizmusa évek alatt fokozatosan belenőtt a hagyományos könyv-felépítmény rendszerébe, megváltoztatva sok öröknek hitt szöveg-gondozási eljárást. Ezen túl, tehát a konvencionális struktúrák átalakítása mellett, a digitális irodalom környezetében kiépültek gyökeresen új könyv-menedzsment szisztémák is. A digitális könyv-evolúció nyomán most kezdik csak vizsgálni több tudományág művelői (filozófia, könyvtár- és információtudomány, nyelvészet, pedagógia- és pszichológiatudomány) az elektronikus könyv inspirativitását, innovációs tartalékait (Kerekes és Kiszl, 2014a).

Egyidejűleg a nagy változásokkal, azt is látni kell: miközben minden forrong a könyv környezetében, maga az e-book – természetéből direkt levezethetően – nem formálja át gyökeresen a megszokott szöveg-struktúrákat. A digitális irodalmiság nem jelent közvetlenül és egyértelműen új könyv-alakíságot. A könyvetestet alkotó szövegtömbök súlya és ereje a mai technomediális korban sem váltható ki varázsütésre a néha mindenhatónak tűnő interaktivitással. A virtuális közlés jelenleg még text-alapokon nyugszik. Az írásosság alkotói és befogadói módszertanának – a mai infokommunikációs folyamatok alapján szinte bizonyos – átalakulása még hosszú időt vesz igénybe.

Érdekeségként, és az e-könyv folyamatok elementáris sodrásának szemléltetésére érdemes felidézni: a nemzetközi szakiroda-

lomban megjelent az a gondolatiság, hogy néhány országban akár a nyomtatott könyv mint fejlődéstörténeti korszak egyszerűen ki is maradhat. Az írástudatlanságból vagy az elitkultúrából a tömegkultúra felé való kitérés nem a print könyv segítségével fog megtörténni, hanem az e-book támogatásával, digitális alapokon. Ide sorolható az e-könyv terén máris impozáns statisztikai adatokkal bíró India és Brazília (Bowker, 2012).

Az elektronikus ábécé felszívta az e-könyv eszközrendszerébe a betűtől távol eső információhordozókat is. A tartalom kibővült videóval, hangbetétekkel, animációkkal, mozgó grafikonokkal, dinamikus ábrákkal. A szótárak, a szöveganyaghoz kapcsolódó kézikönyvek egy kattintásra elérhetőek. Ha pusztán a megsokszorozódott lehetőségeket tekintjük, és nem vesszük figyelembe az érzelmi-tradicionális kötődéseket, provokatívan túlozva előrebocsáthatjuk: eljöhet az idő, mikor az e-book világból úgy tekintünk vissza a nyomtatott könyv évszázadokat felölelő periódusára, mint az olvasás naiv középkorára.

E-könyvészet

A Gutenberg-galaxis és az olvasás világa megváltozik. A jövő olvasó emberének kulturális, tanulási igényeire az informatika döntő hatással lesz. Milyen technika irányítása alá kerül a digitális műveltség? Milyen eszköz lesz a következő évtizedek e-bookja? Egyáltalán könyvnek vagy 'app'-nak (applikációnak) fogjuk nevezni a tartalmi és formai átlényegülést megelő digitálisszöveg-produktumot? Biztosan talán csak annyit állapíthatunk meg: az e-könyv egy új médium, amely nyomtatott elődjéhez képest könnyebben

elérhetővé teszi – a digitális tartalom útján – a szépirodalmi, tudományos, szórakoztató alkotásokat. Az e-könyv misztifikációja idegen magától az e-tartalom szellemiségétől. Kulcsár Szabó Ernő (2010, 58. o.) ezt így fogalmazza meg: „De a ’fiziológiára és híradástechnikára redukált ember’ technologizálása során újra mozgósított észlelésfiziológiai materializmus sem helyezte hatályon kívül annak tapasztalatát, hogy a kéz minden műve a gondolkodáson nyugszik, mely gondolkodás ’hallva néz és nézve hall’.”

A nyomdai kiadványban a sorok megtartják, hordozzák a tartalmat, de nem szervezik. Az e-book menedzseli a szöveget. Ez az újítás az, ami végtelen tartalékokkal rendelkezik. A betűk láncolatát megtöri a kép, a videó, a játék. A könyv-látásmódot felváltja a tartalom-összpontosítás, az adatfókuszálás, a keresett témakör összefüggéseit feltáró dinamikus felületirányítás. A webes hivatkozások, referenz-áttetelek, képi-zenei-filmes mozgások felbontják a megszokott szövegtömböket. Élményszerűvé válik az ismeretszerzés. E-könyvészetként, ’e-bookology’-ként is illelhetjük azt a területet, amely kutatja a digitálisan prezentált tartalom környezettanát, beleértve a tartalmi, formai és olvasás-szociológiai változások követését, bölcsészettudományi elemzését (Kerekes, Kiszl és Takács, 2013).

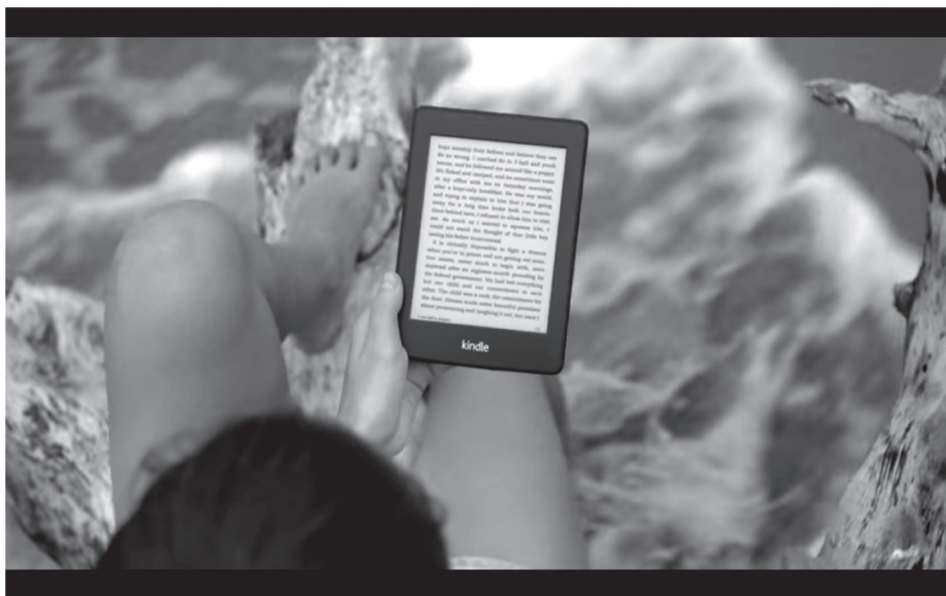
A még alig néhány éves, de máris kellően bonyolult és összetett digitális kultúra témakörében az e-könyvészet határainak kijelölését különösen fontosnak tartjuk. Fennáll a veszélye ugyanis annak, hogy a konvergáló műfajok fogyasztóért vívott harcában a könyv-szerűség értékrendjét és tradicionális érték-közvetítő szerepét a képpel, videóval dúsított, gyors-szövegekre alapozott mixek, média-hibridek, meghatározhatatlan identitású digitális csomagok vehetik át. Ma mindent e-booknak minősítenek, ami letölthető, monitoron követhető. Úgy gondoljuk, meg kell kísérelni elkülöníteni a digitális műfajokat, még akkor is, ha nyilván lesznek vitatható határvonalak. A tartalom-nagykereskedést, a szkennelt szövegtöredékek disztribúcióját, a globális portálokra csempészett text-verziók offshore forgalmazását nem vonhatjuk egy megítélés alá a hagyományos könyvkultúrából szervelesen kifejlődött digitális könyv-származékokkal.

Olvasási expanzió?

Az e-könyv használatának hozadéka az lehet, hogy többet olvas az e-reader kézbentartója, illetve az, hogy tudatosabban olvas, hiszen módja van választani az elképzelhetetlen méretű e-könyves állományokból. Az amerikai olvasáskutatások egyértelműen jelzik is ezt a tendenciát (Zickuhr és Rainie, 2014). Az e-bookkal a zsebükben élők – az e-reader birtokbavétele után – összességében is többet olvasnak, mint az átlagfelnőttek; és nemcsak e-könyv fogyasztási kedvük nő, de a printből is többet forgatnak. Az e-könyv az olvasás reneszánszát jelenti egyre több országban. Nem a betű rangjának elvesztését, hanem az irodalom minden ágának népszerűbbé válását hozta magával az elektronikus regény. A digitális literatúra helyet kapott a kultúra becsült csarnokaiban. Jason Epstein (2002, 173. o.) könyvkutató-esszéista, akinek alapműve magyarul is olvasható, az olvasás új távlatait elemzi, összefüggésbe hozva a jövő könyv-jelenségeit a múlt tradícióival: „Ugyan Gutenberg találmánya alakította ki mai világunkat összes csodájával és kihívásaival, annak idején senki sem látta előre, maga Gutenberg sem, hogy a nyomtatás ilyen nagy hatással lesz életünkre. Most ugyanígy vagyunk – elnagyolt vázlatokat nem számítva –, aligha tudja bárki is megjósolni a digitalizáció hatásait jövőbeli életünkre.”

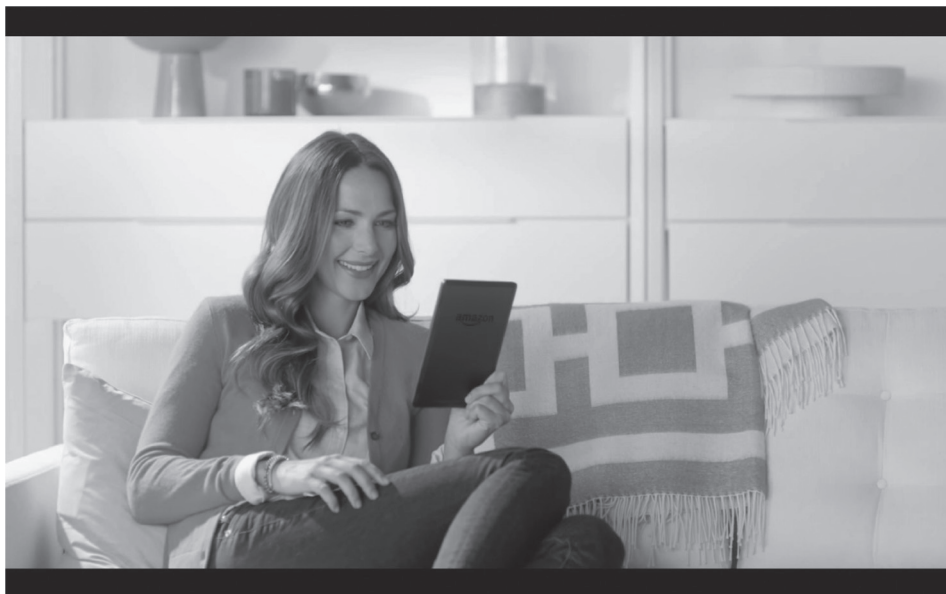
E-könyv a „polcon”

A nyomtatott könyv megszokott helye a könyvespolc, az íróasztal vagy más személyes zug: éjjeliszekrény, párna alatti süppedék, konyhaasztal sarka. De hova kerüljön az e-könyv olvasó? A számítástechnikai eszközök közé, talán a várakozó mobiltelefonok akku-feltöltő kimeneteinek környékére? Nem ilyen műszaki környezetbe landol az új eszköz. Árulkodóak a különféle reklámspotok (1. és 2. ábra): nem SMS-megszállott, gombnyomogató, klaviatúrát nyűvő emberek veszik kezükbe az e-readert a marketing-felületeken, hanem könnyeden mosolygó fiatalok és idősek, akiknek első dolga, hogy egy félreeső sarokba huppanjanak az új szerzeményükkel, vagy akár a strandon, a szabadban használják, falják a betűket.¹ Az e-book tárolási tere egyúttal a könyvespolcra is kimért, oda is illik a szerkezet. A kötetek sorába ugyanúgy helyezhető, mint más, megszokott helyre. Méretben is stimmel, ha bőrkötésében tároljuk (rendelésre azzal is szállítják), még nem is üt el más borítóktól, gerincektől. Az e-könyv elsősorban szöveg, tudás és érzelem és csak másodsorban gépezet.

1. ábra. Részlet a Kindle Paperwhite reklámfilmjéből

Az e-book nem különbözik elődjétől, a nyomtatott könyvtől, ami a használat egyszerűségét illeti. Mindig közel van, nálunk lehet, mint a kedvenc vagy éppen olvasott kötet is. Ahogy kinyitjuk a papírkönyvet és megkeressük a kívánt oldalszámot, ugyanúgy járunk el az e-könyvnél. Elővesszük a szerkezetet és azonnal olvashatunk. Ha közben kiléptünk, semmi baj, az e-bookban is van könyvjelző, folytathatjuk zavartalanul. Akaratlanul tükröt is tart elénk a feljövő kezdő oldal: az utóbb olvasott műveket listázza. Akadnak e-book típusok – ilyen a Kobo –, amelyek olvasásra rebtentéskor, ahogy felébresztjük az energiakímélő állapotból, a kijelző alsó sarkában olvasási időmérleget adnak a használról. Mikor, mennyit, mit és milyen napszakban, milyen időhosszúságban olvastunk. Lokalizációnkhoz képest változóan óv és int, ha túlságosan sokat olvastunk egyhuzamban vagy éjszakai órán. A Kindle Paperwhite, a legfrissebb Amazon-verzió, egyben a legtöbbet

2. ábra. Részlet az Amazon Fire HD Tablets reklámfilmjéből

eladott e-reader, új megközelítésben prezentálja a könyvterjedelmet, három variánst kínálva: (1) Hagyományos oldalszámzás: erre bökve a kijelzőn, átvált a Kindle skálás mutatóra. (2) Megkapjuk százalékban kifejezve, hogy éppen hol tartunk a könyvben. Ha még egyet akarunk váltani, kínálkozik a harmadik lehetőség: (3) az olvasó lapozási sebessége alapján kiszámítja a masina, hogy hány perc van még a könyv végéig. Igazán gurmandoknak való szolgáltatás, ha több eszközzől olvasunk, ezek mindegyike szinkronizálható. Nem technikai bűvészkedés, hanem nagyon hasznos és értelmes lehetőség. Az otthoni számítógépen tanulmányozott szakkönyv a városba tartó villamoson felütött okostelefonon éppen onnan folytatható, ahol előzőleg abbahagytuk (összes jegyzetével, kijelölésével együtt.) Egyes gépekhez könyvillatú matricákat árulnak, más gépeknél a lapozás zaja (alternatív zörejekkel) is beállítható, hogy teljes legyen a nyomtatott könyv illúziója. Látható, hogy az e-könyv olvasó sok élmény, öröm forrása lehet.

E-könyv etikett

Többnyire jár az e-könyv berendezéshez egy tok, egy mappa, amelybe a szerkezet rögzíthető. Létezik típus, amelynek árában nincs benne ez a kiegészítő. Sőt, rövidesen eljutotunk oda, hogy a művebb borítók gyakran többbe kerülnek, mint maga az eszköz. Ez már jószerivel e-bibliofília. A kötéshez való rögzítésre sokféle megoldás ismert: mágnessel kapcsolódó, gumival lefogható, fóliába csúsztatható kivitel is lehetséges. Ezeknek a beillesztéseknek a tartóssága hosszú távon kétséges, de a lényeg nem itt lakozik. A kérdések kérdése: kötéstáblába fektetve vagy anélkül tartjuk kézben az e-könyv olvasót? Kinek hogy kényelmesebb. A könyvszerűség vonzásában magától értetődő opció elsődlegesen a borítóval olvasás. A tapasztalat mégis az, és ez tűnik általános gyakorlatnak, hogy az olvasók az egyszerűség és a helykihasználás ökonómiájától vezettetve a maga meztelen, műanyag valóságában lépnek érintkezésbe a szerkezettel. A borító többnyire a védelmet

szolgálja a későbbiekben, jól is jön ez a lehetőség szállítás, otthoni-irodai elhelyezés esetén. Védőtok nélkül létrejöhet a sztereotip egykezes papírkönyv-olvasási megszokottság. Egy kézzel kényelmesebb tartani az e-könyv olvasó eszközt, beleértve a lapozás kezelését is. Persze a tabletek már súlyosabbak, fél kézzel nehéz terhek. Egyébként épp ez az egyik előnye a legújabb e-könyves eszközöknek: egyre könnyebbek, vékonyabbak, a Kobo és a Kindle legújabb verziói szinte súlytalanok, nincs kényelmetlen előérzete az olvasónak az eszköz használatára vonatkozóan.

Hol ajánlatos hordani az e-book készüléket? A mobiltelefonnál is hasonló a probléma, ott is ezernyi megoldás lehetséges. Ízlés és kényelem határozza meg a digitális készség perszonális helyét. Az e-reader nem kíván külön kezelést más személyes tárgyakhoz képest. Elfér zsebben, kistáskában, sportszatyorban, retikülből. Akár iratmappa rekeszében is elhelyezhető. Mint a nyomtatott könyv, az e-book apparátus is észrevétlen, hűsége kísértője lehet tulajdonosának, minden különösebb törődés nélkül. Igaz, nemcsak ad, ritkán kér is a szerkezet: az árammal való ellátás általában havonta egyszer szükséges. Ha az olvasó kábelen vesz le a könyvet – természetesen hálózatról is lehetséges –, ez esetben már a feltöltés is adott, tehát nem kell külön foglalkozni vele. Már csak ezért is ajánlatos alkalmanként bővíteni az állományt. Az ingyenes könyvgyűjtemények a világ bármely részén rendelkezésre állnak: magyarul és a nyelvek sokaságán. Később szólunk a lelőhelyekről részletesebben.

Elfogadott, hogy általában a könyvolvasás aktusa mindenütt szalonképes. Ez elmondható az e-bookra is. Nincs akadálya az e-könyv folyamatos közelben tartásának, szükség szerinti használatának. Mivel nem merül le az akku, csak több száz órányi használat után, nem kell attól tartani, hogy elhalványul a kijelző. Nem kell takarékoskodni a géppel, sőt, ki sem kell kapcsolni, hiszen, ha nem végzünk vele műveleteket (pl. lapozás), nem fogyaszt energiát. Azaz bármikor elővehető, olvasható. Sokan említik, globális cégek vezetői is megerősítették, akik gyakran utaznak, hogy repülők utasterében a legáltalánosabb és a legkevésbé feltűnő az e-reader. Földi járműveken, pedig ott is eltöltünk napi egy-két órát, még esetlennek érzi magát az ember az olvasó műszerrel. Otthon viszont már felveszi a versenyt az e-book: ágyban, fotelben, konyhában, kávézással összekötve, akár falatozás közben. Zenehallgatásra is kombinálható, fülhallgató és jó minőségű hang-installáció minden gépen van. Persze kialakul majd ennek is a maga etikettje. Nyilván szokatlan helyzet, ha egy asztalnál ülve – például könyvtárban, de akár otthon is – az egyik személy könyvet lapoz, a másik e-könyv olvasó gombokat nyomogat. Ha csak nem ülnek össze végül egy médiumhoz, jó ízlés és udvariasság kérdése: az eszközhasználat adott pillanatban nem zavarja-e mások életterét? Mint a mobiltelefonnál, vagy a notebook és a tablet esetében is, gyakran előjön ez a probléma. Külön gond, hogy a táblagépekre készült könyv-applikációk zörejjel, az eszköz mozgását igénylő effektekkel is felvértezettek. A fülhallgató sem segít, a csönd és némaság elveszni látszik. Az olvasás stabil testhelyzetét a tablet rázása, föl-alá riszálása válthatja fel. Megesik, hogy bele kell fújni a mikrofonba, hogy beinduljon egy dinamikus infografika. Ujjakkal kell koppintani hatások eléréséhez, videók indításához. Ha így halad a tartalom-készítés, rövidesen nem ülőalkalmatosságokat, hanem olvasó-fülkéket kell biztosítani a lelkes könyvbarátoknak.

E-könyves gyűjtemények: fee or free

Michael Hart, a legenda szerint az első e-könyv kreátora, érdekes és szimpatikus személyiség. Ez az elkötelezett könyves kultúremler – aki talán az egyetlen, aki nem gazdagodott meg az Internet nagy feltalálói között – már a múlt század hetvenes éveiben azt gondolta: az e-könyvnek nem lehet más célja, mint az, hogy otthon mindenki saját maga rendelkezessen szinte az egész világirodalommal. Megalkotta a PC (Personal Compu-

ter) mintájára a PL (Personal Library) fogalmát. Sokszor idézett kijelentése: „A tanulás önmaga jutalma.” (Price, 2011) A világ legrégebbi – közösségi szerveződés alapján gyarapodó – digitális könyvtárát Hart alapította, s büszkén jelentette ki: „Két dolog van a világon, ami tényleg ingyenes és kimeríthetetlenül rendelkezésre áll: a levegő, amit beszívunk és a Gutenberg projekt könyvei.” (Langer, 2011)

Csakhogy igaz-e ez az állítás? Igazabb, mint valaha. Könyvek százezrei érhetőek el, bennük magyar nyelven is gazdag gyűjteményekkel. Felsorolásszerűen tekintsük át, honnan lehet legálisan e-olvasnivalóhoz jutni. Az eszköz lehet bármilyen digitális gépezet: asztali PC, notebook, táblagép, telefon és természetesen e-könyv olvasó is. (Aki szereti az extrémítást, olvashat okostévéjén, Google szemüvegén, háztartási gépek kijelzőin, Apple karóján is.)

Nemzetközi projektek:

- Gutenberg Project²
- Europeana³
- World Digital Library⁴
- Open Library⁵

Hazai gyűjtemények:

- Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)⁶
- Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)⁷
- Könyvtári kezdeményezések, egyetemi repozitóriumok, magánadatbázisok.

Könyvforgalmazók

A nyomtatott könyv kereskedelmétől eltérően az e-book forgalmazásban kialakult az a gyakorlat, hogy az árusítóhelyeken, tehát a kereskedelmi portálon, a vásárolható könyvek mellett ingyenes kínálatot is nyújtanak. Ez tekintélyes nagyságrendű is lehet a magyar és a globális forgalmazóknál egyaránt. A legtöbb könyvkereskedő portálon külön is lehet keresni az ingyenes (free) művekre. Többnyire a feltétel azonban a regisztráció, ami természetesen szintén ingyenes.

Online tartalomáruházak

A tartalomplázák is széles választékban nyújtanak szabad hozzáférésű könyvkészleteket. Itt is bőséges magyar választék áll rendelkezésre. Néhány közülük:

- Apple iTunes⁸
- Google Play⁹
- Amazon¹⁰
- Multimédiaplaza¹¹

Self-publishing

Új könyves jelenség a self-publishing, a szerzői könyvmenedzselés. Ebben a könyv-horizontban az író többnyire nem anyagi okokból teszi közzé a művét, inkább a téma fontossága, a stílus, illetve az alkotói kedvtelés áll a középpontban. Ennek megfelelően a művek ingyenesen elérhetők. Magyar nyelvű anyag itt is rendelkezésre áll. Legismertebbek:

- Smashwords¹²
- Lulu¹³

KönyvcSATORNÁK

Könyvelőfizetési vállalkozások is felveszik és kínálják az ingyenes könyveket teszt-lehetőség formájában, ez alatt kipróbálható a magyar árukészlet:

- Oyster¹⁴
- Scribd¹⁵

Visszatérhetünk Michael Hart könyvvíziójának egyik legismertebb írásához, a *Killer App* (gyilkos applikáció) missziós célkitűzésű publikációhoz. Ebben Hart (2006) szemléletes, több, számszerű összehasonlítással is illusztrált módon érvel amellett, hogy az iskolai oktatásban milyen fontos szerephez jut majd az e-könyv: „A keresésre, anyaggyűjtésre, a kiválasztott publikációk másolására fordított idő kilencven százalékkal csökkenthető a jövő elektronikus könyvtárában. A diákok idejük kilencven százalékát jelenleg a tanulásukhoz szükséges tudásanyag összegyűjtésével töltik a papíralapú oktatásban, így csak tízszázaléknyi időráfordítás marad a tényleges írásra, ez az időgazdálkodás aligha tekinthető gazdaságosnak. Elektronikus könyvtári segítséggel az arány megfordítható, kilencven százalék marad az írásra, tíz százalék a kutatásra; és úgy gondolom, ez nagyon óvatos becslés részéről.”

Horváth Iván, az első hazai e-textológia összegzője hasonló gondolatokat fejteget. Úgy véli, nem is a távoli jövőben mindenki zsebében ott lapul majd egy „kulturális örökség gép”. A képzeletbeli teljes magyar nemzeti könyvtár – könyvenként egy megabájttal véve – nem lehet több 1,2 petabájtnál, mely – az adattárolók kapacitásának rohamos fejlődését figyelembe véve – nem is kiugróan magas szám. Lényegében a teljes nemzeti szövegkincs gombnyomásra elérhető lesz, ami azonban felelősséget jelent: „A mi dolgunk – és a jövő iskolájának dolga – az, hogy ez az anyag – nemzeti művelődésünk teljessége – se reménytelen kásahegy ne legyen, se pedig a kiválasztottakat jutalmazó, az átlagos képességűeket megbüntető útvesztő.” (Horváth, 2010, 27. o.)

Az elektronikus könyv fogalma

Eddigi gondolataink tükrében elérkezettnek látjuk az időt az elektronikus könyv definíciójának tárgyalására. Az e-book nemzetközi hívószó, a világ bármely táján ismerik. Jelentésének pontos értelmezését azonban nehezíti, hogy a magyar napi nyelvhasználatban keveredik az angol kifejezés két összetevője: (1) a könyv (tartalom) maga és (2) az olvasást lehetővé tevő elektronikus szerkezet. Egyszerűen elektronikus könyvnek titulálják mindkét fogalmat. Bonyolítja a definiálást, hogy a digitális tartalom fellelhetősége is nagyon bőséges és változatos, ebből következően hajlamosak az olvasók az általuk használt rendszerre szűkíteni az e-könyv fogalmát. Sokan csak a kereskedelmi forgalomban árult pdf, epub vagy Kindle formátumú könyvet tekintik e-booknak; mások a könyvtárakban és egyéb helyeken digitalizált, nyomtatott könyvoldal fotókópiáját. Szélesebb értelemben e-könyvnek érzékelnek az érdeklődők minden szöveget, ami számítógépes formában fellelhető, terjedelmesebb dokumentum (pl. kéziratok, jelentések, szakdolgozatok, képregények, hangskönyvek).

Az e-book fogalom feltűnésekor a magyar korrektorok azt javasolták, hogy az e-reader eszköz elnevezése legyen egységesen e-könyv olvasó. Ma már megállapíthatjuk, hogy ez a felvetés nem állta ki az idő próbáját, nem honosodott meg a szóösszetétel. A terminológiai problémát Koltay Tibor (2010) összegzi: „Az e-könyv egyaránt magába foglalja az interneten forgalmazott szöveget és az olvasáshoz szükséges hardvereket, azaz könyv olvasó eszközöket (készülékeket). A szöveg a hardvertől nem választható el, és nem írható újra. Mindez úgy érvényes, hogy továbbra is hozzájuthatunk olyan könyvtartalmakhoz,

amelyeket aztán asztali számítógépünkön, notebookon, PDA-n és más eszközökkel olvashatunk. Uralkodóvá azonban a fenti értelemben vett – bár még messze nem szabványosított – e-könyv látszik válni.” Koltay megállapítása rögzíti a köznyelvi helyzetet: az e-könyv fogalmában valóban nehezen válik külön az eszköz és a tartalom.

Megfigyeléseink szerint egy új folyamat is érzékelhető. Az angol kifejezéseket az eszközre értjük, a magyar szavakat pedig a tartalomra értelmezzük. Az e-book, e-reader tehát a dedikált olvasói céleszközt jelentené, az e-könyv pedig a tartalmat, a művet, az alkotást. Ezt a fejleményt elfogadhatónak, követhetőnek tartjuk. Más kérdés, hogy mi lesz a nyelvi valóságban néhány év múlva.

Az e-könyv mint tartalom meghatározása már ma is teoretikusi publikációk tucatjait köti le. Az e-book fogalom kialakulásának és fejlődéstörténetének egyik legrészletesebb összefoglalását – alapos körüljárás után, figyelemmel a fogalom történetére – adja Chris Armstrong (2008): „Az e-könyv: függetlenül a szöveg méretétől, származásától, szerkezetétől minden olyan tartalom, amely felismerhetően a könyv formajegyeivel rendelkezik, tájékozódásra, valamint olvasásra készült, és olyan mobil vagy asztali elektronikus eszközön olvasható, amelynek kijelzője van. A folyóiratok nem tartoznak az e-book fogalomkörébe.” (Armstrong, 2008)

Az e-könyvnek fellelhető adminisztrációs indíttatású meghatározása is. Adózási szempontból az Európai Uniónak is szüksége volt a fogalmi keretek meghatározására. A jelentőssé fejlődött e-book üzletben szolgáltatásnak vagy terméknek tekinthető az e-könyv? Jelenleg – és ezt az egész öreg kontinens olvasó társadalma nem érti – szolgáltatásnak minősítették az e-könyvet, mivel csak virtuálisan létezik. Így a legmagasabb adókulcs kategóriába került az irodalom, a tudomány. Magyarországon 27 százalékos az általános forgalmi adó (áfa) kulcsa, szemben a nyomtatott kiadványok 5 százalékal. A probléma orvoslását kérve az Európai Kiadók Szövetsége (Federation of European Publishers) az e-könyv fogalmára rendkívül egzakt, a legfrissebb e-book evolúciós fejleményeket is figyelembe vevő meghatározást javasolt: „Az elektronikus könyv egy mű, amelyet részben vagy egészben megszámlálható számú részből hozott létre a kiadó/szerző(k), és amely elsősorban szövegszerű, képi és/vagy grafikus tartalmi elemekből áll, vagy ugyanannak a tartalomnak gépi felolvasott vagy audio megjelenítése és elektronikus formában hozzáférhető. Az elektronikus könyv lehet interaktív, és tartalmazhat nem szöveges elemeket, amelyeket különböző formátumokban jeleníthet meg – többek között audio, video, hipertext –, funkcionálisan kapcsolódva az elsődleges tartalomhoz.” (FEP, 2013)

E-könyves olvasóeszközök

Az e-könyv olvasást a közvélemény gyakran összeköti az e-könyv olvasó eszközzel. Ez a megközelítés azonban még nagy fókusszal sem igaz. A valóság azzal jellemezhető, hogy az elektronikus könyv sok más számítógépes készülékkel is olvasható. Mi több, a digitális könyvművek legnagyobbbrészt nem is az e-book kijelzőjén kerülnek olvasójuk elé.

Az e-szövegek minőségét, tartalmi értékét nem befolyásolja, milyen eszközön olvasuk. A klasszikusok attól nem változnak meg, a mű ugyanaz marad, ha nem e-könyves eszközzel, hanem más informatikai apparátussal közelítjük meg a nyomtatásból már ismert regényt, tanulmányt. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert gyakran hallani véleményként: az e-book olvasó drága, újabb pénzkiadással terheli meg az olvasót. Ezzel nem értünk egyet, ugyanis az általában otthoni környezetben is megtalálható, legegyszerűbb informatikai konfiguráció is megfelel a könyvek elérésére, élvezetére.

Röviden tekintsük át, milyen számítástechnikai eszközpark szolgálja az e-könyvek olvasását. A felsorolás nem minőségi rangsor. A készülékek között nincs minden tekin-

tetben legjobb megoldás, hiszen valamennyi típusnak léteznek előnyös és hátrányos tulajdonságai:

- asztali számítógép,
- okostelefon,
- tábla PC (tablet, iPad kategória),
- laptop, notebook,
- e-könyv olvasó,
- okostévé (smart tévé),
- várható: intelligens karóra, Google szemüveg, használati eszközök kijelzői (pl. mikro-hullámú sütő, biztonsági rendszer kezelőfelülete, hangtechnika digitális műszerfala).

2012–2013 fordulóján, 15–25 év közöttieket reprezentáló 500 fős minta személyes megkérdezése alapján a hazai eszközhasználat tekintetében figyelemreméltó adatokat hozott nyilvánosságra a magyarországi Ipsos kutatóintézet: „Az elektronikus könyvolvasó még nem elterjedt a fiatalok körében, csak 2 százalékuk rendelkezik ilyen technikai eszközzel. Ezen túlmenően, 7 százaléknyan gondoltak már arra, hogy vásároljanak maguknak készüléket főleg az érettségizettek és a diplomások körében van erre szándék (12, illetve 20 százalékuknál). A korosztály harmada azt feltételezi, hogy előbb-utóbb az e-könyvek gyakoribbak lesznek, mint a papírra nyomtatottak, de a fiatalok fele szerint nem valószínű, hogy ez bekövetkezik. Ha valaki már vett magának könyvolvasót vagy tervbe vette a vásárlást, arra hajlik, hogy az e-könyveké a jövő (82 százalékuknak ez a véleménye).” (*Ipsos*, 2013)

E-könyv megjelenési formák

Az e-könyv fogalmának meghatározása körüli nehézségeket nem csak és kizárólag a tartalom (tehát a könyv, a mű) és az eszköz (vagyis az e-reader) megnevezésének gyakori keveredése okozza. További nehézség, hogy túl gyakran megkapják a könyv vagy még inkább az e-könyv előtagot egyes műfajok, kategóriák, ötletszintű kreációk is. A könyv imidzse vonzza a kísérletezőket. Az alkotók sietnek ráhúzni a bevált nyomtatványi világból átörökített elnevezéseket minden új szöveg-innovációra. Ezek között van találó is, néhány azonban nagyon erőltetett. Az alábbiakban a sűrűn előforduló könyv-kifejezéseket tekintjük át.

Okoskönyv

Hazánkban a Kossuth Kiadó hozott forgalomba ilyen elnevezéssel írásokat.¹⁶ A leprellő szerkezetű, azaz összehajtogatott néhány színes oldalból álló brosúra alig tartalmaz szöveget, a tartalom QR-kód alatt tárolódik. A QR-kódnégyzet megfelelő eszközzel (okostelefon, iPad stb.) való leolvasása után egy videó-anyag indul el, az adott tartalom műfajának megfelelő eszközrendszerrel. Azaz kaphat az olvasó infografikát, filmrészletet, szövegbeolvasást, rajzos szemléltetést. A szöveg tehát az ilyen értelemben megnevezett okoskönyv esetében inkább csak az orientációt, keresést segíti, a lényegi tartalom nem írásos anyag.

Gyakoriak a turista-útmutatók, múzeum-vezető kalauzok is okoskönyv alakban. Előterbe kerültek az irodalmi és zenei séták. Ezekben az esetekben a művészeti alkotáshoz köthető helyszínek elevenednek meg mobiltelefon vagy más eszköz segítségével. Ismert az Ottlik Géza *Hajnali háztetők* című regényéből – a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem és az MTA SZTAKI együttműködésével – készült alkalmazás: „A koncepció középpontjában az irodalmi alkotás helyszíneinekhez kötött,

élményszerű megismerése áll. A séta során a regényből elhangzó részletek színhelyeit bejárva bontakozik ki a történetet. A húszas, harmincas évek kulturális és társadalmi viszonyait – az elhangzó regényrészletek között – válogatott audiovizuális anyagok idézik meg. A korabeli írott sajtóanyagok, zene- és filmbejátszások, a fényképek, valamint a tájékozódás alapjául szolgáló 1938-as Budapest térkép mind a város akkori hangulatát elevenítik fel. A filmrészletek, viccek, újságillusztrációk azonban nem szorítják háttérbe a regény nyújtotta irodalmi élményt, hanem – a mai helyszíni benyomásokkal is kiegészülve – inkább elmélyítik azt.”¹⁷

Intelligens könyv

Az e-könyv szövegében egyes kifejezéseket, fogalmakat, szavakat linkeléssel látták el, tehát az olvasás folyamán módja adódik az olvasónak kilépnie a webre vagy egy adott adatbázisba, attól függően, hogy a csatolók hová vezetnek. (A meghatározás így természetesen nem az adott könyv tartalmára vonatkozik.)

Az intelligens könyv fogalma nagy jövő előtt áll, hiszen a számítástechnikai fejlesztések nyomán a könyv egyre több gyökeresen új tulajdonságot vesz fel, és ezeket szívesen foglalják össze az intelligens könyv szóösszetételbe. Ide sorolhatók az alábbi fejlesztések:

- Az e-könyv tartalmának átadása más kijelzőkre (pl. háztartási gép digitális ablakára, karórára).
- E-könyv formátumok közötti automatikus átjárás (a vevő bármilyen formátumban vásárolhatja meg a tartalmat, a tartalom olyan formátumban tölti be magát a használt gépre, amelyik az adott eszköznek megfelelő).
- Az e-könyv felhőben történő tárolása, letölthetősége az olvasó birtokában lévő bármely eszközre.

Intelligens könyvkötés, intelligens borító

A borítóra vagy az előzéklapra QR-kód kerül, amely a könyvvel összefüggésben újabb információkat ad, illetve újabb információkhoz vezet. A QR-kód például rejthet bővebb impresszumot, rövid könyvrészletet vagy kivezethet egy weblapra, ahol követhetők a könyv frissítései, bővítései. Kísérleteznek a QR-kód mellett olyan információs technikával, amely lehetővé teszi, hogy ne kelljen a könyvet kézbe venni, leemelni a polcra vagy kihalászni a tárolóból. Elég legyen csak az okostelefont vagy más kéznél levő jelölvasó eszközt a könyvtárlók felé irányítani, és a kijelzőn már jönnek is az adatok a vizsgált könyvtárlóból.

Média-könyv

A szöveg között hangfájlok (néha videófájlok is) találhatóak. Ezek a kiegészítések azonban nem plusz tartalmi elemeket hoznak be a műbe, hanem a szöveget ismétlik meg szerzői vagy művészi felolvasásban.

Digitális könyv

Jelentheti magát az e-könyvet és lehet az elektronikus könyv szinonimája is. Gyakori jelentése azonban a szkennelt könyv. Egy nyomtatott mű digitális verziója, amely többnyire megőrzi az eredeti könyv alakosságát, beosztását. Ilyen értelemben nem is szöveggént, hanem képként kezelik az egyes oldalakat. Különösen ritka könyveknél, muzeális példányoknál készülnek olyan e-könyvek, amelyek tükrözik az originális kiadványt.

Hibrid könyv

A nyomtatott könyvhöz – QR-kódon keresztül elérhető – háttéranyagokat tartalmazó adatbázist nyújt a kiadó. Nem csak a nyomtatott könyv digitális változatát kapja elektronikusan a vásárló, hanem a vásárolt nyomtatott könyvhöz további információkat, multimédiás kiegészítéseket is. Jellemzője, hogy a szövegtömbök nem uralják az oldalképet. A hasábokba rendezett sorok többnyire a lap szélén vagy alján futnak, a középponti helyet kép vagy multimédiás beillesztés foglalja el. Nem ritka az sem, hogy maga a szöveg egyáltalán nem látható, csak előhívható. A műfaj elterjedése várható, mivel egyre népszerűbbek a táblagépek, illetve a táblagép képességekre fejlesztett e-könyv olvasó eszközök (Kindle Fire, Nook Color).

A hibrid könyvre vonatkozóan egy másik értelmezés is él. Gyakori szóhasználattal hibridnek nevezik az olyan e-könyvet, amely felolvastatható. Az e-readerek legtöbbje képes a szöveg gépi felolvasására (angol nyelvre specializáltan). A felolvasó üzemmód bekapcsolásával valóban hibriddé válik a mű, hiszen a tartalomhoz képi és hang formában is hozzájuthatunk. (Gyakran előfordul azonban, hogy a szöveg nem tehető át hangra, mert a szerzővel kötött szerződés az audio változatra nem terjed ki.)

Könyv-applikáció

A fogalom egyre inkább felváltja magát az e-könyv értelmezést is. Valójában az e-könyv nem könyvszerzési (szöveghelyesség, jól olvashatóság, szöveg-központúság), hanem informatikai továbbfejlesztéséről van szó. A könyv-applikáció nem más, mint olyan tartalom, olyan alkotás, amelyben a szöveg formailag elveszti központi szerepét, ennek megfelelően elvész a könyv-alakosság főbb jellemzőinek nagy része. A kijelzőn a szöveg vagy alul, vagy oldalt fut, de az is előfordul, hogy külön ikon mögé rendezve érhető el. A központi szerepet a multimédiás, interaktív elemek töltik be. A könyv-applikáció főbb alkotóelemei:

- filmrészletek, aktív grafikák, táblázatok;
- játékok;
- helymeghatározás (wifi kapcsolat);
- interaktivitás: képek mozgatása, színezése, zörejkeltés;
- kreatív beleavatkozás: szöveg felolvasása, párbeszéd kialakítása.

Gyakran a könyv-applikáció eleve egy sikeres filmből készül, vagy valamilyen népszerű játék könyves verziója. Lényeges megjegyezni, hogy a könyv-applikáció lejátszására kizárólag multimédiás képességekkel rendelkező eszközök alkalmasak, tehát az e-Ink-es könyvolvasó nem.

Könyv-applikáció mint kereskedelmi fogalom

A könyv-applikációnak kezd kialakulni egy másik jelentése is. Ez esetben nem a tartalom megjelenítéséről, hanem kereskedelméről van szó. Az Apple könyves választékát több módon teszi elérhetővé. A három alaptípus:

1. iBookstore: Ez egyszerűen egy könyvruház, az iTunes egy szekciója. A könyveket különböző ismérvek alapján szortírozzák, melyek szerint böngészhetők. Például: Legfrissebb, rövid írások, sorozatok, ingyenes könyvek, díjazott művek, filmre vitt alkotások stb., nyelvekre történő szűréssel. Más szempontú megközelítés a műfaji meghatározások alapján való rendezés. Igazából kategóriáknak mondjuk ezt a fajta felosztást, hiszen nem könyvtári alapú (pl. ETO vagy más osztályozás) a besorolás. Ismertebb kategóriák: fiction, non-fiction, étel-ital, tinédzsereknek, életrajz, utazás, életmód, sport, szórakozás stb.
2. Könyv-applikáció: A könyv maga egy külön alkalmazás, nem a könyvek között vásárolható meg, hanem külön applikációként. Amit beszerez, az nem más, mint számítógépes feldolgozású tartalom, amely számos látványelemmel dúsul fel a szöveg mellett: mozgó ábrák, dinamikus grafikonok, videók stb. Olyan, mintha egy élményszoftvert, interaktív játékot töltené le a majdani olvasó. Az alap azonban az epikus vagy szövegszerű feldolgozás, ennek megfelelően műfajilag leginkább a könyvhöz áll legközelebb a könyv-applikációnak nevezett szöveg és illusztratív tartozékaiból összeálló digitális matéria. Ismert könyv-applikáció, talán a legnépszerűbb ebben a műfajban Al Gore (2009) volt amerikai alelnök és környezetvédő *Our Choice (Rajtunk múlik)* című alkotása.

Az Apple lehetővé teszi, hogy a könyvkereskedő Könyv-applikációnak nevezett külön saját könyvesboltot vagy könyvtárat tegyen fel az iTunes tartalom-áruházba. A művek ezen keresztül érhetőek el. Hasonló ez a nyomtatott világban ahhoz, amikor egy kiadó saját szakboltot működtet, ahol többnyire csak a saját kiadású könyveit árúsítják. Konkrétan az Apple univerzumban ez azt jelenti, hogy egy könyvkiadó vagy könyvtár létrehoz egy saját applikációt, programot, hozzáférést a tartalmához, és azon belül teszi elérhetővé a birtokában lévő műveket. Ingyenesen vagy fizetősén, ez természetesen az applikáció szándékától, hivatásától függ. Például egy szakkönyvkiadó úgy ítéli meg, hogy kötetei szorosan a kiadó nevéhez fűződnek. Ennek megfelelően a kiadó neve alatt is fogják keresni, ezért külön gyűjteményben árúsítja könyveit, hiszen eleve a kiadót keresik, nem a könyvet. Léteznek szerzőhöz vagy témához kötött applikációk. Ilyen például a Kulcs-Soft céghez kötődő Könyv-Tár: „Megjelent az első magyar nyelvű e-book könyvtár. Ingyen Könyv és a Könyv-tár alkalmazás iPhone-ra és iPad-re, valamint androidos eszközre letölthető, ahol több mint 600 könyvet találunk! Köztük olyan klasszikusokat, mint Verne, Zola, Puskin, Chaucer, Mikszáth, Jókai vagy *Krúdy* és a sor korántsem teljes.”¹⁸ Nem hagyható ki a MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár) applikációja sem: „A MEK Book alkalmazás az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárának olvasására használható alkalmazás. A könyveket letölti a telefonkészülékre, és offline olvasást tesz lehetővé. A könyvek közötti kereséshez ird be a keresett kifejezést, válassz a kategóriák közül, majd nyomd meg a Keresés gombot. A találati listából letöltődik a kívánt könyv, a letöltés és a feldolgozás a háttérben folyik, és 1–2 percet vehet igénybe. Az alkalmazás a MEK könyvállományának mintegy felét teszi elérhetővé a különböző tárolási módok miatt, kérjük, ezért ne pontozd le az értékelésnél!”¹⁹ További leírások a MEK applikációról Androidra, Windows Phone-ra, iPadre a MEK mobil oldalán található.²⁰

3. e-Content, e-tartalom: A kifejezést, bár eredeti jelentésében a könyvnél bővebb fogalmat jelöl, mégis gyakran a könyv szinonimájaként használják. Azt jelzik vele, hogy nem szöveggéközpontú e-kiadványról van szó, hanem olyan írásműről, amely szerke-

zetében, megjelenésében szövegen kívüli megoldásokat is tartalmaz, mint filmrészlet, zene, aktív ábrák stb.

Könyvészeti értelemben is gyakran előkerül a fogalom. Ugyanis a csak digitálisan létező írás esetén, ha e-könyves formátumot használ az olvasó (ePub, Mobi), nincs stabil oldalszámzás. A tartalom kiterjedése attól függ, milyen betűtípust, milyen betűnagyságot állít be a felhasználó. Hivatkozás esetén így nem lehet megadni az idézett rész oldalszámát. Kísérleteznek százalékban megadott rögzítéssel, de ez is beállításfüggő. Ha tehát a mű nincs meg nyomtatásban vagy pdf-ben, a szerzők – szükségből – e-tartalomnak minősítik a publikációt, nem e-könyvnek, ezzel elkerülve az írott (digitális vagy nyomtatott) művekhez tradicionálisan kapcsolódó bibliográfiai kötelezettségek teljesítését.

Elektronikus publikáció

A publikálás természetesen jelenthet folyóirat- vagy könyvmegjelenést, köznyelvi értelemben azonban a fogalom alatt inkább szakcikket, tudományos közlést értünk. Az e-könyv fogalmkörébe – utaltunk is már rá – nem tartozik bele a folyóiratban történt közlés fogalmköre. Természetesen vannak átfedések az e-könyv és az e-folyóirat tartalmak, illetve megjelenések között – csakúgy, mint a nyomtatott szisztémában –, azonban a két tartalom-prezentáció célja, rendszere, üzleti modellje teljesen különbözik.

Alkalmazkodás az e-betűhöz

Van-e különbség a nyomtatott vagy kijelzős szöveg között az olvasás szempontjából? Nyilvánvaló, hogy anyagában, megjelenésében a betűk másképp egyszívnak a papírlapon, illetve a monitoron. Ez a kézzelfogható tény befolyásolja-e a közvetlen megértés folyamatát? Egy angol nyelvterületen végzett vizsgálat nyomán készült tanulmány (*Ferris*, 2013) nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a nyomtatott szöveg sokkal alkalmasabb a tanuláshoz, mint a kijelzős betűfolyam. Két mintacsoportot hoztak létre, az egyik pdf-ben, a másik nyomtatva kapta meg ugyanazt a szöveget, majd egy bizonyos tanulási idő után visszakérdezték a leírtakat. A printesek mérhetően sokkal jobban szerepeltek. Szakirodalmi hivatkozások alapján igyekeznek is értelmezni az eredményt. Érvelésük így foglalható össze: az emberiség több évezrede olvas, ez történelmileg nem nagy idő a teljes humán lény kialakulása szempontjából. Tehát az olvasás fiatal tevékenység az emberi faj szempontjából. Nem csoda tehát, hogy az emberi agy még nem idomult teljesen önállóan ehhez a tevékenységhez, jelenleg is egy régebbi minta, a térérzékelés határozza meg a betűjelek kódolásának lépéseit. Az olvasó tudat alatt az előtte fekvő két könyvlapot kétszer négy sarokpont alapján feltérképezi, és ebbe a hálóba helyezi el a szöveggépet. A betűt is térben érzékeli, anyagszerűnek fogja fel. Nem vagyunk még messze a képírástól, az európai betűk őseitől, valahol még ez is az agyunkban dolgozik a szövegértelmezés alatt. A képírás lényege is az volt, hogy a jelentést kapcsolta valami közvetlenül ismert tárgyhoz. A nyomtatott szöveg mindezek alapján egy mélyebb kulturális háttérű forma, egyáltalán nem az a lényege, amit éppen látunk. Sokkal meszebbre és áttételesen kell visszabogozni a papíron előugró betűk látványát, mint azt gondolnánk.

Mindebből az a gyakorlati tény következik, hogy a digitális text nem képes zavartalanul, harmonikusan együttműködni az agy ide vonatkozó idegközpontjaival. Ezt pedig figyelembe kell venni az olvasás jövője szempontjából. Megjegyzni a tanulmány, hogy tanulás esetén, főleg szó szerinti rögzítéskor, nem a szöveg értelme jön elő a visszaadás-

kor, hanem látja szinte maga előtt az ember az egész oldalt, az oldal szerkezetét, ahonnan tanulta a szöveget.

Talán jobban értelmezhető a szöveggép és maga a szöveg tartalmának összefüggése – ez a lényegi problémaköre a képernyős és nyomtatott olvasás különbözőségének – az intertextualitás fogalmának megismerésével. Mindezt megvilágítja Pethő Ágnes (2002, 7. o.): „Természetesen el kell ismernünk azt, hogy az intertextualitás immár több évtizedet és mutációt megért elméletének köszönhetünk egy igen fontos felismerést: a viszonyaiban létező szöveg fogalmát.” Majd így folytatja Pethő (2002, 8. o.), kibontva az informatika nyomán kialakult új írás- és olvasásmódokra a kép és szöveg összefüggéseinek lényegét: „Az utóbbi évek kommunikációs újdonságai nem csak azért jelentősek, mert soha nem látott lehetőségeket tettek hétköznapivá. Az intermedialis jelenségek előtérbe kerülése azért is fontos számunkra, mert ráirányította szemünk az emberi közlés alapvető formáinak az öröktől fogva létező szimbiózisaira és bámulatos változatosságára (sőt általában a világ nyelvszerűségére). A kibernetikus világban fölismerhetünk és értelmezhetünk egy olyan folytonosságot, amely az emberi kifejező formákban fellelhető, és amely a poszt-tipográfia burjánzóan hibrid médiumjelenségeinek nem csak előzménye, hanem gondolati hagyománya, kognitív talaja is. Hisz igaz ugyan, hogy az új formák új gondolatokat (világértelmező metaforákat) hoznak, ám bizonyos rögzült (nyelvi-képi) gondolati sémák nem egykönnyen avulnak el (lásd például a szövegírás/szerkesztés gyakorlatának és bizonyos elveinek átmentődését a képi-komputervilágba, amely csak részben a képiség birodalma, igazából a *Vilém Flusser* által textolátriának nevezett szövegimádat újabb birodalma), és a legmodernebbnek ható jelenségeknek is megvannak az őslménynek tekinthető előmintái.”

Az e-könyv előnye – és persze megszokottságot, hagyományt törő hátránya is –, hogy szinte teljességgel tartalomközpontú irodalmi rendszer. A könyv-külsőségek kevésbé játszanak szerepet. A bibliofil elemek, mint a kötés, a borító, a méret és a tulajdonosi bizonyosság rendszerint nem járulnak hozzá a könyv-élményhez, vagy csak kis mértékben adnak pluszokat a mű értékéhez. Ez lenne a várható, valójában azonban más a helyzet. Aki folyamatosan használ e-könyv olvasó eszközt, megerősítheti: néhány könyv elolvasása után az e-reader kényelmi szolgáltatásai – szótár, jegyzetelhetőség, könyvtárnyi anyag a zsebben, a betűméret- és fajta mozgalmassága – képesek érzelmi kötődést kialakítani. Éppen úgy jelentkezik a motiváltság a használatra, mint egy régi könyvhöz való ragaszkodás esetén. Szívesen nyúl az ember az eszköz után, mint egy megszokott szótárhoz vagy törött-gyűrött borítójú, sűrűn forgatott kézikönyvhöz (*Kerekes és Kiszl, 2014b*).

Dolgozatunkban csak néhány, az oktatásra is ható csomópont bemutatásán keresztül szeretünk volna érzékeltetni: az elektronikus könyv ma már mindennapunk része, így az iskolarendszer valamennyi szintjén elkerülhetetlen és meghatározó tényező.

Irodalomjegyzék

Armstrong, C. (2008): Books in a virtual world. The evolution of the e-book and its lexicon. *Journal of Librarianship and Information Science*, 40. 3. sz. 2014. 11. 18-i megtekintés, http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/647/Armstrong_BooksinaVirtualWorld_JOLIS.pdf?sequence=3 DOI: 10.1177/0961000608092554

Bowker (2012): *Bowker Releases Results of Global eBook Research. Australia, India, the U. K. and the U. S. lead the way in adoption; Brazil and India set*

for greatest growth. 2014. 11. 18-i megtekintés, http://www.bowker.com/en-US/aboutus/press_room/2012/pr_03272012.shtml

Epstein, J. (2002): *A könyvkiadás múltja, jelene, jövője*. Európa Kiadó, Budapest.

FEP (2013): *FEP submission on the Review of existing legislation on VAT reduced rates. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://xvm-12-234.ghst.net/img/pdf/FEP%20submission%20to%20the%20consultation%20on%20the%20Review%20of%20>*

existing%20legislation%20on%20VAT%20reduced%20rates.pdf

Ferris, J. (2013): The Reading Brain in the Digital Age. The Science of Paper versus Screens. *Scientific American*. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.scientificamerican.com/article/reading-paper-screens>

Gore, Al (2009): *Our Choice. A Plan to Solve a Climate Crisis*. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://ourchoicethebook.com>

Hart, M. (2006): How eTexts Will Become the „Killer App” of the Computer Revolution. *Gutenberg Project*. 2014. 11. 18-i megtekintés, http://www.gutenberg.org/wiki/Gutenberg:How_eTexts_Will_Become_the_%22Killer_App%22_of_the_Computer_Revolution_by_Michael_Hart

Horváth Iván (2010): Számítógép és irodalomtudomány. *Alföld*, 64. 3. sz. 9–28.

Ipsos (2013): *Alig olvasnak könyvet a fiatalok – se idejük, se kedvük*. Ipsos Zrt. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.ipsos.hu/site/alig-olvasnak-k-nyvet-a-fiatalok-se-idej-k-se-kedv-k>

Kerekes Pál és Kiszl Péter (2014a): E-book krónika. Fejezetek az elektronikus könyv történetéből. *Korunk*, 25. 10. sz. 15–26.

Kerekes Pál és Kiszl Péter (2014b): „Műszálás” olvasás – mérlegen a nyomtatott és az elektronikus szöveg. *Könyv és Nevelés*, 16. 4. sz. 8–15.

Kerekes Pál, Kiszl Péter és Takács Dániel (2013): *E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Koltay Tibor (2010): E-könyvek: technológia és birtoклás. *Médiakutató*, 11. 3. sz. 49–53. 2014. 11. 18-i megtekintés, http://www.mediakutato.hu/cikk/2010_03_osz/04_e-konyvek

Kulcsár Szabó Ernő (2010): *Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Langer, E. (2011. 09. 08.): Project Gutenberg creator Michael S. Hart dies at 64. *The Washington Post*. 2014. 11. 18-i megtekintés, http://www.washingtonpost.com/local/obituaries/project-gutenberg-creator-michael-s-hart-dies-at-64/2011/09/08/gIQA1DMFDK_story.html

Pethő Ágnes (2002): Előszó. Szövegek a médiumok „között”. In: uő (szerk.): *Képvitelek. Tanulmányok az intermedialitás tárgyköréből*. Scientia Kiadó, Kolozsvár. 7–13.

Price, G. (2011. 09. 07.): Project Gutenberg Founder, Michael Hart, Has Passed Away. *Infodocket. Library Journal*. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.infodocket.com/2011/09/07/project-gutenberg-founder-michael-hart-has-passed-away>

Zickuhr, K. és Rainie, L. (2014): *E-Reading Rises as Device Ownership Jumps. Three in ten adults read an e-book last year; half own a tablet or e-reader*. PEW Research Internet Project. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.pewinternet.org/2014/01/16/e-reading-rises-as-device-ownership-jumps>

Jegyzetek

¹ 2014. 11. 18-i megtekintés, Kindle Paperwhite: The Best Way to Read by the Beach, Pool, or Anywhere – Amazon TV Commercial: <http://www.youtube.com/watch?v=CH87MFipmoo>; Kindle Paperwhite (CA): http://www.youtube.com/watch?v=HnCBT1-0aYlQ&list=PLzscuKSqJrKUyjoI55ZV-CEy_X-IQExTy8; Amazon Fire HD Tablets - More Than a Tablet – New Amazon TV Commercial: <http://www.youtube.com/user/kindle>

² www.gutenberg.org

³ www.europeana.eu

⁴ www.wdl.org

⁵ www.openlibrary.org

⁶ www.mek.oszk.hu

⁷ www.pim.hu/dia

⁸ www.apple.com/itunes

⁹ <https://play.google.com>

¹⁰ www.amazon.com

¹¹ www.multimediaplaza.com

¹² www.smashwords.com

¹³ www.lulu.com

¹⁴ www.oysterbooks.com

¹⁵ www.scribd.com

¹⁶ Példaként említjük: Sarkadi Ágnes (2012): *Rendetlen nyulak a benzinkúton*. Okos könyv. Interaktív mese. Kossuth Kiadó, Budapest. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.kossuth.hu/adatlap/konyv/2280/rendetlen-nyulak-a-benzinkuton-okoskonyv>

¹⁷ Az idézet forrása: *Sétálja le Ottlikot! Hajnali háztetők – irodalmi séta*. Petőfi Irodalmi Múzeum. 2014. 11. 18-i megtekintés, <http://www.pim.hu/object.c6225d53-bedf-4f2e-8c32-a5d4054b6110.ivy>

¹⁸ 2014. 11. 18-i megtekintés, https://www.facebook.com/IngyenKonyv/info?tab=page_info; <http://itunes.apple.com/hu/app/konyv-tar/id440694443?mt=8>

¹⁹ 2014. 11. 18-i megtekintés, <https://itunes.apple.com/hu/app/mek-book-2/id654456037?mt=8>

²⁰ 2014. 11. 18-i megtekintés, http://m.mek.oszk.hu/#_mobilapp